

ПЕРЕДМОВА

Україна — Китай: обопільний інтерес та невичерпні можливості

В історії людства Китай є однією з привабливих держав та однією з найстаріших цивілізацій, безперервна історична традиція якого налічує близько п'яти тисяч років. Для китайської цивілізації з часів Конфуція була характерна висока соціально-політична активність кожної людини, спрямована на досягнення щастя і благополуччя саме в земному житті, коли її доля залежала не від божественного благословення, а від власних зусиль та результатів її практичної діяльності. Така філософія та життєві настанови мали неабияке значення в минулому, але найвідчутніша їх віддача виразно прослідковується за нинішнього динамічного перебігу подій, порівняння впливу і значення цієї держави в сучасному світі.

Із політичної точки зору Китай протягом декількох тисячоліть проходив через циклічні періоди політичної єдності і розпаду, причому в низці випадків частково або повністю ставав частиною іноземних держав. Територія Китаю доволі часто піддавалася нашестю ззовні, проте більшість загарбників рано чи пізно зазнавали китаїзації і асимілювалися в китайський етнос, а території їх держав зазвичай включалися до складу території Піднебесної. Сучасна Китайська держава і суспільство є результатом багатовікового культурного і політичного взаємопроникнення, взаємодії з численними оточуючими азійськими народами та асиміляцією останніх. При цьому слід мати на увазі й те, що традиційна китайська історіографія включає суверенні держави

інших народів (монголів, маньчжурів та ін.) у хронікально-династичну історію Китаю, ігноруючи власні історичні традиції цих народів і розглядаючи їх держави як історичні частини Піднебесної.

Китайська Народна Республіка, що була проголошена 1 жовтня 1949 р., пройшла великий шлях випробовувань, подолання криз, не легких експериментів та, зрештою, визначних соціально-економічних реформ, які принесли державі й суспільству беззаперечні успіхи. Адже вже кілька років поспіль економіка Китаю посідає за своїми обсягами та виробничою потужністю друге місце у світі. Така оцінка мала реальне підтвердження й за підсумками 2017 р., про що офіційно відзначалося на початку 2018 р. на сесії Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП), які уособлюють вищий орган державної влади. Голова Державного комітету КНР з розвитку і реформ Хе Ліфен відзначав, що «у 2017 р. ВВП Китаю досяг 82,7 трлн юанів, що відповідає 12,2 трлн американських доларів за обмінним курсом на 31 січня минулого року. За цим показником Китай відстає від першої економіки світу — США — на 7 трлн доларів, але перевершує третю економіку світу — Японію — на ті ж 7 трлн американських доларів» [5]. Цих результатів держава і суспільство досягли завдяки нарощуванню економічного потенціалу, невпинному зростанню приросту промислової і сільськогосподарської продукції. Адже ще у кінці ХХ ст. за обсягом ВВП країна знаходилась на сьомому місці у світі. КНР є державою, яка має найбільшу чисельність населення на планеті, а саме: понад 1,38 млрд жителів, на її території проживає понад 21% населення всього світу або практично кожен п'ятий землянин. За прогнозом компанії PricewaterhouseCoopers, до 2050 р. Китай спроможний стати державою з найбільшою економікою світу.

І підтвердженням того, що цей прогноз має під собою твердий ґрунт, можуть слугувати дані розвитку попередніх десятиліть та сучасні економічні позиції держави. За роки реформ розвиток народного господарства набув динамічного характеру. До кінця 1980-х Китай подвоїв обсяг ВВП, зняв проблему забезпечення населення продуктами споживання. 1990-і роки відмічено високими темпами економічного розвитку та зростанням обсягів зовнішньої торгівлі. У цей період, коли приріст ВВП становив більше 10, а то й 13%,

Китай було визнано країною з економікою, що найбільш динамічно розвивається. На кінець XX ст. обсяг іноземних інвестицій у китайську економіку перевищив 40 млрд доларів США. Нині Китай за розмірами виробництва більше як 25 видів продукції увійшов до числа десяти найбільших виробників світу, він посідає провідні позиції з видобутку вугілля, цементу, виробництва мінеральних добрив, сталі, електроенергії, за різноманітністю сільськогосподарської продукції. Займає перше місце за обсягами врожаїв пшениці, рису, тютюну, арахісу, 2-е місце — бавовни, 3-є — цитрусових. У країні розвинені сучасні види залізничного, морського та авіаційного транспорту, широка мережа автошляхів і морських портів. До числа останніх належать порти у містах: Шанхай, Тяньцзін із Сінганом, Далянь, Гуанчжоу з Хуанпу, Чжаннянцзян, Ціньюандао, Циндао. Нині в країні діють близько 500 внутрішніх і 60 міжнародних авіаліній.

За даними Міжнародного Валютного Фонду, темпи щорічного зростання ВВП навіть після світової фінансово-економічної кризи 2008 р. склали понад 7,0%, а показник приросту ВВП на душу населення у 2017 р. сягнув 900 американських доларів, і це при тому, що в перші роки проведення реформ у країні ставилося завдання довести весь ВВП у 2000 р. до 800 доларів США на душу населення. Значно зріс загальний обсяг зовнішньої торгівлі КНР: якщо у 1997 р. він становив 325 млрд дол. США, у 2000 р. — 361 млрд дол. США, то у 2017 р. він склав 4,1 трлн дол. США [2]. КНР підтримує зовнішньоекономічні та торговельні відносини із понад 180 країнами світу. Її основні партнери — Японія, США та західноєвропейські країни, на які припадає більше половини зовнішньоторговельного товарообігу.

На початку XXI ст. спостерігається тенденція до зростання імпорту ресурсних товарів, помітно збільшився обсяг імпорту продукції машинобудівної й електронної промисловості, а також продукції високих технологій. За обсягом прямих інвестицій нині Китай поступається тільки США, що свідчить про доволі високу міру довіри інвесторів до цієї країни. Також у Піднебесній накопичені величезні золотовалютні резерви, які на кінець 2015 р. склали 3,5 трлн американських доларів. Саме такі резерви дозволяють державі не лише корегувати фондовий ринок в умовах, наприклад, останньої кризи

шляхом покупки акцій державними структурами, але й вирішувати проблему банків, які кредитують ринкових гравців, у випадку її загострення до критичного рівня.

Прикметною ознакою останнього періоду став вихід багатьох держав світу на траєкторію соціально-економічного зростання за рахунок більш потужного використання власних ресурсів, досягнень науки та новітніх технологій. Прикладами успішного піднесення може бути розвиток не лише Євросоюзу, Японії, Південної Кореї, Індії чи Бразилії, але й Китаю. Сьогодні КНР обіймає все більш вагомі позиції в науково-технологічній сфері, лише протягом 2000–2007 рр. кількість інженерно-технічних працівників країни подвоїлась. А з 2010 р. Китай посідає перше місце у світі за кількістю отриманих патентів. Гарвардський інститут світової економіки у 2016 р. констатував, що КНР перейшов від статусу «країни копіювання» до інноваційної держави, де пріоритетними стали внутрішні технопарки, підвищення кваліфікації і стимулювання винахідництва. У Піднебесній нині налічується понад 1600 науково-технічних підприємств-інкубаторів, 1000 інвестиційних державних установ із фондом понад 350 млрд юанів, що спеціалізуються на вкладанні коштів у винаходи. У 2016 р. Держрада КНР оприлюднила програму зі сприяння перетворення досягнень науки і техніки у виробничі сили, в якій відображено вирішальну роль науки для ринку. Прогнозується, що у 2024 р. вчених і дослідників у Китаї буде більше, ніж у США, ЄС і Японії разом узятих. Уже з 2013 р., за даними ЮНЕСКО, КНР посіла перше місце у світі за кількістю науково-технічних працівників. Нині питома вага вчених у загальній кількості людей, зайнятих у виробництві, в ЄС складає 22%, в Китаї — 19%, в США — 17%, в РФ — 6% [1].

Узагальнюючим і переконливим підтвердженням останніх років все більшого значення КНР у світових вимірах свідчать дані десяти найбільших економік світу. Адже на їх долю припадає дві третини світового ВВП за сукупною купівельною спроможністю, причому Китай, посідаючи першу позицію, перевищує за цим показником у 7,7 разів Францію, яка посідає десяте місце. Поряд із традиційними виробництвами отримали широкий розвиток електронна промисловість, аерокосмічна, автомобілебудування.

Досить важливим є неухильне нарощування Китаєм масштабів високотехнологічного експорту, який складає понад 2,5 трлн американських доларів та становить чверть світового обсягу. У 2014 р. КНР досягла паритету зі США з частки доданої вартості у високотехнологічному виробництві, де в США — 29%, а у Китаю — 27%. Переконливим при цьому є те становище, що за десять років його частка Піднебесної зростає в 10 разів. За прогнозами, до 2020 р. Китай випередить США з інвестицій у дослідження і розробки, накопичить аналітичну масу знань та результатів наукових експериментів, що буде співмірним науково-технологічному прориву. Цьому сприяє висока ефективність інвестицій в освіту, адже керівництво країни вважає, що рівень освіти для майбутнього Китаю є найголовнішим фактором конкурентоспроможності.

Таким чином, аналіз основних тенденцій розвитку сучасної геополітичної ситуації свідчить, що формується нова багатополярна модель світового устрою, в межах якої поряд із США доволі потужно заявляє про себе новий центр сили, яким стає нинішній Китай. Водночас у світовому масштабі експерти і прискіпливі дослідники протягом останнього десятиріччя відслідковують напрям змін сучасних світо-системних трансформацій у бік формування багатополлярної системи міжнародних відносин. Проте вона перебуває лише на перших стадіях свого формування. Водночас цьому процесу властиві системотворчий (організаційний) принцип — це інтеграція, а сутнісні риси — глобалізація, регіоналізація, модернізація та зміна парадигми безпеки тощо. Економічною середовищною передумовою формування сучасної системи міжнародних відносин є глобальна постіндустріальна економіка надвисоких технологій. Водночас відбуваються турбулентні ціннісні зміни. Якщо на початковому етапі внутрішньополітичних перетворень після завершення біполярного протистояння середовищною передумовою вбачалося глобальне поширення та утвердження в більшості окремих національних суспільств ліберальної демократії та ринкової економіки, то на початку XXI ст. засадничою передумовою стає широкий ціннісний плюралізм.

Для сучасного історичного розвитку світової цивілізації загалом характерним є посилення ролі та значення нових потужних акторів світового устрою, в межах якого поряд зі США з'являються нові цен-

три сили, в т. ч. КНР, ЄС, Індія, Бразилія, Росія тощо. Хоча на міжнародній арені й надалі провідну роль відіграють розвинуті країни, перш за все країни Великої Сімки, але в той самий час посилилась і роль країн, що розвиваються. У першу чергу це стосується країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Впродовж останніх років разом із Китаєм ці країни демонструють високі показники економічного зростання, що позитивно впливає на їх суспільний розвиток та світ у цілому [3]. Проте очевидним залишається той факт, що «двигуном» економічного росту Азії залишається КНР як, власне, й багато в чому і цілого світу. Динамізм розпочатих чотири десятки років тому економічних реформ у Китаї відбивається, в першу чергу, у сусідніх із ним країнах, а далі він поширюється на країни Центральної Азії, країни Близького Сходу і на Європу. Наведені вище дані дають підстави впевнено стверджувати, що Піднебесна стає новим впливовим центром світу, значення якого вже вийшло за межі Азійського континенту. Китай став лідером економічного росту всієї планети і є активним прихильником процесів глобалізації. Завдяки національним стратегіям «виходу назовні» та інтернаціоналізації національної валюти, Пекін спромігся закріпити свою присутність на закордонних ринках інших країн та посилити свій вплив на світові економічні та політичні процеси.

Вступивши у 2001 р. до СОТ та відчувши переваги вільної торгівлі та політики відкритості, китайські лідери активно пропонують світу нові ідеї та проекти світового рівня, що, на їх думку, має сприяти гармонізації міжнародних економічних відносин та стійкому розвитку планети Земля й тим самим зміцнювати позиції Китаю у світі. Так, запропонована Головою КНР в 2010 р. Сі Цзіньпіном ідея «Один пояс, один шлях» була позитивно сприйнята світовою спільнотою. Розвиваючи цю концепцію, китайський лідер Сі Цзіньпін вже у 2013 р. запропонував нові проекти щодо втілення ідеї «Один пояс, один шлях». Зокрема це були два крупномасштабні проекти: «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський Шовковий шлях ХХІ століття». Проекти спрямовані на будівництво нових трансєвразійських економічних коридорів та нових морських маршрутів, що мають розширити можливості Китаю щодо взаємодії з іншими країнами світу та посилити його присутність в усьому світі. Нові геоекономічні шляхи

та коридори мають активізувати економічне та торговельне співробітництва між країнами.

Суть підходу офіційного Пекіна полягає в розбудові інфраструктурних мереж — шляхів, портів, логістичних центрів, засобів зв'язку та інших для того, щоб з'єднати, в першу чергу, країни, що розвиваються, а також всі інші залучені держави світу. Проголосивши дану ідею, Китай фактично запропонував нову концепцію співіснування країн світу. «Один пояс, один шлях» — це глобальний процес, який не має обмежень ні у просторі, ні у часі. Його головна мета — побудова нової світової транспортної інфраструктури як основи для економічної експансії китайського капіталу. Із 2015 р. розпочата фінансова підтримка цієї концепції, відтоді започаткував свою діяльність Азійський банк інфраструктурних інвестицій, Фонд Шовкового шляху розпочав надання кредитів. Китай також націлений на використання кредитів Банку БРІКС для співфінансування проектів Шовкового шляху.

Варто мати також на увазі, що Пекін пов'язує «Один пояс, один шлях» із розширенням китайської воєнної присутності в зонах, через які проходять траєкторії проекту. У прийнятій 2015 р. новій воєнній доктрині вперше відображається необхідність реагування на «складні загрози та виклики на океанському просторі». Перед ВМС Китаю ставиться задача «комплексно відповідати на загрози в прибережній і відкритій океанській зонах».

Тема економічного Шовкового шляху все більш активно пересувається у центр уваги під час переговорів із сусідами та партнерами Піднебесної, вона стала своєрідним полем внутріполітичного суперництва провідних лідерів та частиною антикорупційної кампанії, яку очолив нинішній лідер Сі Цзіньпін. Одночасно різко зросла кількість внутрішніх і міжнародних конференцій, які присвячені проблематиці Шовкового шляху. Офіційний Пекін готовий обговорювати питання координації та взаємозв'язки стратегій економічного поясу Шовкового шляху з південнокорейською «Євразійською ініціативою», індійським «Планом розвитку міжнародного співробітництва», а також ЄАЕС та подібними підходами [4].

Іншими словами, дана концепція спрямована на посилення як двосторонніх, так і багатосторонніх механізмів співробітництва, фор-

мування нової моделі співробітництва, координацію політик, регіональну інтеграцію та взаємодію людей різних країн світу та регіонів. Китайське керівництво вбачає в розбудові відносин між країнами, що розвиваються, великий потенціал для взаємного зростання та взаємовигідної співпраці. У КНР активно пропагується гасло: «Ми це зробили, і ви це можете зробити». Ідеться про те, що Китай хоче на власному прикладі довести, що тих здобутків в економічному розвитку, які Пекін демонструє впродовж останніх десятиліть, можуть досягти й інші країни. Для цього потрібна тісна співпраця та взаємовигідна спільна участь у будівництві кращого життя народів та країн світу. Реалізація проектів спрямована на будівництво нових трансєвразійських економічних коридорів та нових морських маршрутів. Все це має розширити можливості Китаю щодо взаємодії з іншими країнами світу та посилити його присутність в усьому світі. Нові гео економічні шляхи та коридори мають активізувати економічне та торговельне співробітництво країн по всьому маршруту.

Концепція «Один пояс, один шлях» та нові запропоновані проекти набувають подальшої всебічної підтримки з боку інших країн-учасниць. Ті країни, які підтримали цю ідею та спільно з КНР розбудовують нові шляхи та дороги, вже отримали відчутні результати від такої співпраці. Виступаючи на міжнародному форумі високого рівня «Один пояс, один шлях», що відбувся у травні 2017 р. в Пекіні, Генеральний секретар ООН п. Антоніу Гутерреш дав високу оцінку ініціативі «Один пояс, один шлях», а також відзначив, що ця ідея глибоко пов'язана з цілями глобального розвитку Об'єднаних Націй. Він також підкреслив, що «обидві ініціативи прагнуть створити можливості, глобальні суспільні блага та взаємовигідну співпрацю. Обидві мають цілі — поглибити «зв'язаність» поміж країнами та регіонами: взаємозв'язок між інфраструктурами, торгівлею, фінансами, політикою та, найважливіше, — між людьми» [7].

Історичні зв'язки України та Китаю сягають глибини віків, вони мали розвиток та піднесення ще з часів Київської Русі. І ці стосунки не переривалися впродовж наступних століть. Протягом тривалого історичного процесу і по нинішній день сторони постійно виявляють інтерес одна до одної, наповнюючи відносини новим змістом та ідеями.

У нових історичних умовах Україна як незалежна та суверенна держава встановила дипломатичні відносини з Китаєм у січні 1992 р. Пекін був одним із перших, хто підтримав Україну як нову незалежну країну, і таким чином продемонстрував бажання розбудувати відносини з нашою країною. За 25 років співпраці між Україною та Китаєм склалася певна система відносин, які, за визнанням керівників обох держав, мають визначення як поглибленого стратегічного партнерства. Політико-правову базу двосторонніх відносин складають понад 300 документів різного рівня, практично, з усього кола взаємин: торговельно-економічної сфери, науково-технічного співробітництва, царин освіти та культури. Нині не лише Київ і Пекін, а й ще 12 міст з обох сторін мають партнерські відносини; на сьогодні понад 90 міжрегіональних угод, меморандумів та протоколів різних суб'єктів відносин визначають перспективи взаємодії. Китай став одним із найбільших торгових партнерів України. Водночас питома вага України у зовнішній торгівлі Піднебесної посідає доволі незначне місце (0,18% у 2015 р.), що має мотивувати вітчизняних підприємців до значного посилення діяльності на китайському напрямі. Адже стрімке піднесення КНР останнього періоду перетворює її в один із провідних трендів сучасного розвитку світової економіки. Тим самим об'єктивно Китай для України постає пріоритетом зовнішньоекономічних можливостей, ринком із невичерпним об'ємом. Лідери двох країн неодноразово відвідували як з офіційними, так і з робочими візитами відповідно іншу країну, і важливість двосторонніх відносин самого широкого спектра була визнана вищим керівництвом двох держав.

Тобто китайський напрям співробітництва для сучасної України — європейської держави, яка інтегрується у світове господарство, має невичерпні можливості. Інтерес до співпраці є обоюдоцінним для двох держав, він є природним і спроможний стати відповіддю на імперативи часу та виклики ХХІ століття. Складовими спонуканнями нарощування співробітництва між нашими країнами і народами мають бути напрацювання попередніх десятиліть радянського періоду та нові засади і успішні проекти доби незалежності, які здійснювалися та нині реалізуються в різних сферах — економічній, науковій, культурній та освітній. Про доробок, досягнення та захоплюючі перспективи

слушно наголошували науковці-китаєзнавці, експерти у спеціальному випуску журналу Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського «Україна — Китай. 25 років встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китайською Народною Республікою» [2]. Навіть враховуючи належні атрибути того, що це ювілейне видання, у цьому часописі розкриті не лише етапи історико-культурних зв'язків, солідні досягнення науково-технічного співробітництва, співпраці в галузі освіти, але розкриваються й імперативи та перспективні можливості посилення співпраці у різних сферах. Скажімо, важливо, що вітчизняні науковці протягом вже кількох десятиліть проводять досить плідне співробітництво з відповідними науковими установами КНР. На сьогодні, як відзначає віце-президент НАН України А. Г. Загородній, понад 30% всіх установ НАН України активно співпрацюють із китайськими партнерами як у межах двосторонніх угод НАН України, так і прямих контактів наукових установ та організацій — безпосередніх учасників науково-технічного співробітництва, щорічно розширюючи коло спільних інтересів і беручи участь у спільних наукових заходах [8]. Тож і наша Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України» розширює співпрацю на цьому напрямі, зокрема й у рамках китайської ініціативи «Один пояс, один шлях».

За нашою оцінкою, держави Україна та Китай нині стоять на порозі вельми потужного етапу поглиблення і нарощування взаємодії з широкого спектра відносин. Досить слушним кроком у напрямі поглиблення співробітництва між двома державами стало визнання вищим керівництвом України важливості приєднання країни до ініціативи «Один пояс, один шлях». У грудні 2017 р. під час візиту китайської урядової делегації до Києва була розроблена дорожня карта участі України в ініціативі «Один пояс, один шлях», тим самим практично була відкрита нова і значима сторінка в історії двосторонніх відносин між двома державами.

Питання дослідження історії країн Азії та історії міжнародних відносин України з азійськими країнами є одним із напрямків дослідницької роботи Інституту всесвітньої історії НАН України. Важливим досягненням у цій роботі стала підготовка колективної монографії «Україна — Китай — 25 років співробітництва: результати та перспек-

тиви. «Один пояс, один шлях». У даній роботі представлені результати наукових досліджень українських та китайських учених із тематики україно-китайських відносин за 25 років співробітництва з часу встановлення дипломатичних відносин. Дана робота містить матеріали стосовно ролі і місця Китаю в сучасній системі міжнародних відносин, його впливу на сучасний світ та глобальні перспективи. У роботі широко проаналізовано ідею «Один пояс, один шлях», напрями та результати її реалізації.

Схвальним є і те, що автори ретельно дослідили стан і перспективи співробітництва України та Китаю в економічній, енергетичній, науково-освітній та культурних сферах. Поряд зі здобутками у двосторонніх відносинах між двома країнами також досліджено і проблемні питання двосторонніх відносин. Автори монографії прагнули надати об'єктивну, виважену оцінку українсько-китайським відносинам, а також визначити перспективні напрями двостороннього співробітництва. Робота стала важливим науковим доробком цілої групи вчених, які брали участь в її підготовці. Поза сумнівом, представлена монографія становить як науковий, загальнопізнавальний, так і практичний інтерес для тих, хто цікавиться історією Китаю, українсько-китайськими та сучасними міжнародними відносинами, хто вже співпрацює, або прагне долучитися до багатовимірного і перспективного співробітництва наших держав і народів.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Васильєв О. А. Роль науки в модернізації Китаю: уроки для України / Україна: контекст світових подій. Аналітичні записки ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» (2014–2017 рр.). — К. — Фенікс, 2017. — С. 226–231.
2. Загородній А. Г. Перспективи співробітництва Національної академії наук України з КНР в науково-технічній сфері // «Україна — Китай. 25 років встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китайською Народною Республікою». — Спеціальний випуск № 1(7), 2017. Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського Національної академії наук України. — К., 2017. — С. 88.
3. Кудряченко А. І. Сучасні світосистемні трансформації та стратегічні засади розвитку України // Вісник НАН України. — К., 2018. - № 3. — С. 13–18.

4. Луконин С. Антикоррупционная кампания в Китае: остановить нельзя продолжить / Год планеты. Экономика. Политика. Безопасность. Выпуск 2015. — М. : ИМЭМО РАН. — С. 196–206. Виступ Генерального секретаря ООН п. Антоніу Гутерреш на міжнародній конференції в Пекіні в травні 2017 р. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://news.un.org/ru/story/2017/05/1304681>

5. Про підсумки економічного розвитку КНР у 2017 році. <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/490021.html>

6. Торговый оборот Китая в 2017 году достиг нового рекорда // Международное радио Китая 2018–01–16 <http://russian.cri.cn/news/Comment/383/20180116/78689.html>

7. «Україна — Китай. 25 років встановлення дипломатичних відносин між Україною та Китайською Народною Республікою». – Спеціальний випуск № 1(7), 2017. Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського Національної академії наук України. — К., 2017.